

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ДУНАЙСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ОДЕСЬКА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ»**

Кафедра управління в транспортній галузі

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ
«ЕКОНОМІКА І ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВА»**

для курсантів спеціальності 073 «Менеджмент»

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри управління в транспортній галузі. Протокол №1 від 09.09.2022.

Методичні вказівки до виконання курсової роботи «Економіка і фінанси підприємства» / [уклад. Гилка У.Л.]; – Ізмаїл, 2022. – 36 с.

Методичні вказівки підготовлені для здобувачів освіти II курсу спеціальності 073 «Менеджмент» за ОПП «Менеджмент в галузі морського та річкового транспорту». Вони мають на меті допомогти курсантам у написанні курсової роботи «Економіка і фінанси підприємства», дають пояснення щодо послідовного виконання етапів виконання курсової роботи і поради з оптимальної організації підготовчої роботи, застерігають курсантів від найбільш типових помилок при її виконанні та захисті.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Організація роботи над курсовою роботою.....	6
Тематика курсових робіт.....	6
Структура і зміст курсової роботи.....	7
Рекомендації до виконання окремих розділів роботи.....	8
Вимоги до оформлення курсової роботи.....	11
Захист курсової роботи.....	13
Список рекомендованих джерел.....	16
Додатки.....	20

ВСТУП

Підприємство – форма організації виробництва, що ґрунтується на кооперації та є економічно відособленим суб'єктом господарювання. В ринкових умовах дуже важливим є формування на підприємстві таких економічних відносин, в результаті яких воно досягне високих економічних показників в своїй діяльності. В умовах інформатизації та підвищення динамічності економіки виникає необхідність у пошуку релевантних шляхів підвищення ефективності господарювання. Тому на сьогодні знання економічної природи ресурсів, що використовуються підприємствами, перспективних форм кооперування, можливостей інтеграції виробництва є особливо важливими для ухвалення управлінських рішень і забезпечення стійкого розвитку окремих підприємств, галузей, регіонів, держави.

Дисципліна «Економіка підприємства» об'єднує в собі основні теоретичні знання про базові поняття господарсько-фінансової діяльності підприємства, аналіз його діяльності з урахуванням чинників зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства, конкретні форми і методи управління розвитком підприємства.

Мета написання курсової роботи полягає в тому, щоб сформувати у майбутніх менеджерів комплексний підхід до ухвалення управлінських рішень на основі застосування системи спеціальних знань з господарсько-фінансової діяльності підприємства, навчитися правильній інтерпретації економічних показників з урахуванням чинників їх змін, застосовувати прогресивний досвід управління підприємствами з урахуванням відповідності завданням і можливостям конкретного суб'єкта господарювання.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення низки завдань, зокрема:

– розвиток навичок збирання фінансово-економічної інформації із різних джерел, її систематизації та обробки, що привчає курсантів до самостійної творчої роботи;

– тематичне опрацювання, окрім підручників та учбово-методичних посібників, класичних творів економічної науки, додаткового певного кола сучасних наукових праць (монографій, періодичних публікацій вітчизняних і зарубіжних вчених економістів);

– аналіз та осмислення державних законодавчих актів, програмних документів економічного спрямування, форм статистичної звітності та внутрішньої фінансової звітності підприємств;

– оволодіння сучасним категоріальним науковим апаратом, використання належного інструментарію (форм, методів, принципів), системного аналізу і висвітлення проблем економічного розвитку підприємств, вміння логічно та послідовно викладати свої думки;

– вдосконалення здібностей аналізувати різні точки зору на проблематику дослідження, узагальнювати інформацію та робити висновки;

– набуття вміння проведення розрахунків показників, що характеризують доходи, витрати, прибуток та загальну ефективність економічно-господарської діяльності підприємства.

Рекомендована тематика курсової роботи розроблена у відповідності з основним змістом навчальної дисципліни, відображає найбільш актуальні проблеми і має чітку практичну скерованість.

Виконання курсової роботи «Економіка і фінанси підприємства» забезпечує набуття перерахованих нижче компетентностей і досягнення програмних результатів навчання.

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, які характеризуються комплексністю і невизначеністю умов, у сфері менеджменту або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів соціальних та поведінкових наук.

Фахові компетентності:

ФК17. Здатність організовувати діяльність в галузі морського та річкового транспорту.

ФК 18. Розв'язання практичних проблем управління транспортними потоками у тому числі на підприємствах морського та річкового транспорту.

ФК 19. Здатність управляти фінансово-економічним розвитком підприємств морського та річкового транспорту.

Програмні результати навчання:

ПРН3. Демонструвати знання теорій, методів і функцій менеджменту, сучасних концепцій лідерства.

ПРН7. Виявляти навички організаційного проектування.

ПРН13. Спілкуватись в усній та письмовій формі державною та іноземною мовами.

Успішне завершення курсової роботи «Економіка і фінанси підприємства» передбачає здобуття студентом наступних **результатів навчання:**

- використовувати отримані теоретичні знання та практичні навички у вирішенні конкретних фінансових проблем;

- знати економічні основи функціонування підприємства у системі ринкових відносин, основні напрями та види його діяльності, види підприємств в сфері морського та річкового транспорту, що функціонують в Україні;

- обґрунтовувати вид і організаційно-правову форму підприємства при його створенні;

- аналізувати результати діяльності організації, зіставляти їх з факторами впливу зовнішнього та внутрішнього середовища;

- ідентифікувати найбільш ефективну організаційну структуру управління підприємством;

- вивчити основи аналізу ефективності формування та використання персоналу, активів (основних фондів, оборотних коштів, нематеріальних активів) підприємства, організації його виробничо-комерційної діяльності тощо;

- оволодіти методикою розрахунку фінансово-економічних результатів діяльності підприємства;

- набути практичних вмінь з формування збалансованої системи показників;

- уміти розробляти плани розвитку підприємства та інноваційно-інвестиційні проекти різних напрямків;

- уміти запобігати кризовим проявам, нейтралізувати ризики та загрози у виробничо-комерційній діяльності підприємства;

- уміти визначати напрямки та обґрунтовувати загальний механізм здійснення реструктуризації підприємств і організацій;

- навчитися систематизовано та комплексно здійснювати оцінку діяльності підприємства, ефективність його діяльності та визначити шляхи її підвищення.

Кількість кредитів ЄКТС – 2 кредити.

Мова навчання: українська.

Форма підсумкового контролю: залік (публічний захист).

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ НАД КУРСОВОЮ РОБОТОЮ

Виконання курсової роботи охоплює декілька важливих етапів, серед яких можна виокремити:

- 1) вибір теми і затвердження її науковим керівником;
- 2) підбір, вивчення бібліографічних джерел та обробка фактичного, статистичного матеріалу;
- 3) визначення завдань і мети дослідження, складання плану роботи і затвердження його науковим керівником;
- 4) написання тексту курсової роботи;
- 5) оформлення роботи;
- 6) захист та оцінювання курсової роботи.

Курсант виконує курсову роботу під керівництвом наукового керівника. Виконана робота здається для перевірки. Курсова робота, яка отримала позитивну оцінку наукового керівника, допускається до захисту. Якщо курсова робота має серйозні недоліки і не допускається до захисту, курсант повинен у встановлені терміни допрацювати початковий варіант із врахуванням зауважень керівника. Новий варіант представляється на перевірку разом із попереднім.

Захист курсової роботи приймає викладач-керівник. У процесі підготовки до захисту курсант уважно знайомиться з критичними зауваженнями і побажаннями та готує на них відповіді.

Курсова робота після її успішного захисту курсанту не повертається та зберігається на кафедрі управління в транспортній галузі.

Оскільки результати конкретного дослідження виносяться на публічний захист, це забезпечує курсанту не тільки міцне засвоєння ним матеріалу курсової роботи, а й прищеплення навичок відстоювати свої переконання.

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ

Приблизний перелік тем курсових робіт формується, затверджується і доводиться до відома курсантів кафедрою. Цей перелік уточнюється та поновлюється на початку кожного навчального року.

Тему курсової роботи курсант вибирає самостійно, керуючись рекомендаціями кафедри та наданою нею базовою тематикою курсових робіт на поточний навчальний рік, і з врахуванням своїх наукових пріоритетів, та пріоритетів керівника.

Курсант має право також запропонувати свою тему курсової роботи, яка має теоретичне та практичне значення для підприємства, галузі або актуальна

для теперішнього моменту часу. В цих випадках курсант повинен обґрунтувати вибір теми, узгодити її з завідуючим кафедрою або викладачем – керівником курсової роботи. Такі самі вимоги пред'являються при уточненні або зміні теми.

Назва теми повинна бути лаконічною, відповідати змісту роботи. Теми, які вибирають студенти однієї групи, не мають повторюватися.

Тема курсової роботи вважається затвердженою, якщо вона погоджена з викладачем – науковим керівником курсової роботи.

Перелік рекомендованих тем курсових робіт

(на прикладі підприємств в галузі морського та річкового транспорту)

1. Джерела формування власного та позикового капіталу підприємства.
2. Аналіз можливостей збільшення прибутковості підприємства.
3. Доходи підприємства: формування і використання.
4. Витрати підприємства: статті кошторису та можливості економії.
5. Показники оцінки економічної ефективності діяльності підприємства.
6. Рентабельність підприємства: її вимірювання та роль в ефективності діяльності підприємства.
7. Нематеріальні активи підприємства: їхня роль у забезпеченні ефективної діяльності.
8. Інновації як умова забезпечення економічного розвитку підприємства.
9. Оцінка ринкової позиції підприємства і шляхи її зміцнення і розширення.
10. Джерела формування фінансових ресурсів підприємства та напрями використання.
11. Показники оцінки ефективності інвестиційного проекту підприємства (навести приклади розрахунків).
12. Дохідність підприємства: чинники та можливості підвищення.
13. Інвестиції як умова забезпечення економічного розвитку підприємства (джерела формування інвестицій, напрями використання).
14. Обґрунтування програми (бізнес-проекту) розвитку підприємства.
15. Розробка бізнес-планів: ситуації, коли це потрібно; структура БП; інформаційне наповнення.

СТРУКТУРА І ЗМІСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Підготовка до написання курсової роботи розпочинається з добору й вивчення літературних джерел і складання бібліографії. Методика опрацювання літератури залежить від характеру досліджуваної проблеми та індивідуальних особливостей курсанта. Спочатку доцільно ознайомитися з

основною літературою (підручниками, монографіями, теоретичними статтями в періодичних виданнях), потім – з нормативними документами (указами Президента України, законами України, постановами Кабінету Міністрів України тощо).

Попереднє вивчення літературних джерел є підґрунтям для складання **плану курсової роботи**. Питання плану мають бути чітко і ясно сформульовані і утворювати єдину систему, в якій кожний наступний пункт розкриває і доповнює попередній.

Зміст курсової роботи повинен відповідати темі дослідження і повністю розкривати всі зазначені в плані питання.

При розробці плану своєї роботи необхідно продумати зміст кожного розділу. Матеріали повинні бути взаємопов'язаними, розміщеними в логічній послідовності.

План курсової роботи залежить від поставленої мети, завдань і об'єкта дослідження. Складаючи план курсової роботи, курсант повинен показати розуміння суті вибраної теми, напрямів її дослідження, постановки і вирішення окремих питань.

Структура плану курсової роботи має включати в себе: зміст, вступ, основну частину роботи, що містить декілька (3-5) логічно пов'язаних між собою розділів, висновки, список використаних джерел. За необхідності можна наводити додатки. Кількість розділів залежить від місткості проблеми, мети і завдань курсової роботи.

Погоджений з науковим керівником план є основою для підготовки і написання курсової роботи.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ОКРЕМИХ РОЗДІЛІВ РОБОТИ

Курсова робота повинна мати завершену структурну побудову з відповідними складовими елементами.

У **Вступі** (обсяг – 2-3 стор.) наводиться загальна характеристика роботи в наступній послідовності.

Актуальність теми. Обґрунтовуючи вибір теми у своїй праці, курсант має висвітлити, перш за все, її важливість, суттєве значення, своєчасність і економічну доцільність дослідження; має чітко зазначити, що з проблеми вже відомо, а що ним досліджується вперше. При висвітленні ступеня наукової розробки досліджуваної теми слід назвати авторів, котрі внесли найбільш значний вклад у розробку проблеми, зазначити основні закони та нормативні акти, на яких базується робота.

Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію, й обране для вивчення. Наприклад, «об'єктом дослідження є процес оцінювання вартості підприємства з урахуванням специфіки функціонування галузі». Не слід називати об'єктом дослідження конкретне підприємство або організацію, його підрозділ, на прикладі якого виконується дослідження.

Предмет дослідження – конкретна проблема, що міститься в межах об'єкта дослідження. Об'єкт та предмет співвідносяться як загальне і часткове. Предмет перебуває в межах об'єкта дослідження.

Мета дослідження – це те, до чого прагне курсант у своїх наукових дослідженнях, тобто кінцевий результат роботи. Мета роботи зазвичай співзвучна назві теми курсової роботи. Метою роботи може бути опис нового явища, вивчення його характеристик, виявлення закономірностей тощо. Не рекомендується формулювати мету як «дослідження...», «вивчення...», тому що ці слова вказують на спосіб досягнення мети, а варто – на саму мету («дослідити», «вивчити», «проаналізувати»...). Наприклад: «вивчити сучасний стан виробництва продукції та визначити шляхи зростання її конкурентоспроможності» або «дослідити сучасний рівень ефективності господарств району та визначити резерви її росту в сучасних умовах».

Завдання дослідження визначають основні етапи дослідження для досягнення поставленої мети. При формулюванні завдань дослідження необхідно враховувати, що опис вирішення цих завдань складе зміст розділів і підрозділів курсової роботи, назви яких співзвучні поставленим завданням. Наприклад:

- ✓ вивчення теоретичних аспектів поставленої проблеми;
- ✓ дослідження сучасного стану розвитку підприємства та рівня і ефективності виробництва продукції;
- ✓ визначення основних шляхів (перелічити конкретно) зростання конкурентоспроможності продукції.

Тобто мета роботи деталізується завданнями. Для визначення завдань доцільно скористатись планом курсової роботи.

Методи дослідження. Слід перерахувати використані методи дослідження з посиланням на конкретні завдання, що вирішувалися за допомогою цих методів. Наприклад, розрахунково-конструктивний, прогнозування, балансовий, групування, кореляційно-регресійного аналізу тощо. Основні методи дослідження наведено у Додатку Г.

Структура роботи фактично відповідає змісту роботи та відображає її основні частини (вступ, розділи, висновки, список використаних джерел та додатки).

Курсант повинен вказати на наукову, методологічну, емпіричну базу написання роботи, ступінь її розробки на сучасний момент. Наприклад, законодавчі акти, спеціальна, довідкова література, інформаційні видання, дані з системи Інтернет, річні звіти та баланси підприємства за три останні роки.

Основна частина роботи поділяється на декілька розділів (як правило, три – п'ять). Вони повинні бути логічно пов'язаними і мати відповідні висновки.

Перший розділ звичайно присвячують теоретико-методологічним питанням з досліджуваної теми. Необхідно розглянути ступінь науково-теоретичної розробки проблеми в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, подати різні підходи науковців до вивчення проблематики і вирішення завдань, обґрунтувати, які з них найбільш повні і значущі для застосування, а також визначити свою позицію стосовно викладеного матеріалу. Потрібно розкрити зміст основних економічних категорій (понять), проаналізувати суть проблеми, визначити причини, фактори, умови розвитку даної проблеми. При цьому слід вказувати у квадратних дужках номер (а при цитуванні і сторінку), який відповідає нумерації у наведеному в курсовій роботі списку літератури. Наприклад: Андрійчук В.Г. [2] вважає показник рентабельності продажу одним із головних для характеристики інвестицій..., або Людвіг Штрівє (Німеччина) вважає, що «причини падіння обсягів виробництва зерна в Україні – це поганий інвестиційний клімат, обмежений капітал, брак або застарілість ресурсів» [24, с. 96]. Бажано ілюструвати текст графічними матеріалами – схемами, графіками, діаграмами тощо. Обсяг першого розділу – 5 - 7 сторінок.

Другий розділ повинен розкривати сучасний стан розвитку досліджуваного підприємства та сучасний рівень досліджуваної проблеми. Вивчення стану підприємства та урахування особливостей, притаманним конкретній галузі, дозволить підвищити якість розв'язання поставлених завдань дослідження. Наводиться опис, характеристика сучасного стану досліджуваної проблеми на даному підприємстві, здійснюється діагностування діяльності підприємства, ґрунтовний аналіз із використанням накопиченого фактичного матеріалу та залученням певного методичного інструментарію.

Розділ має бути максимально насиченим фактичною інформацією (таблиці, графіки, діаграми, схеми), що відображають відповідні результати діяльності бази дослідження за останні 3-5 років. Усі аналітичні розрахунки, таблиці, графіки, діаграми мають супроводжуватися тлумаченнями та висновками, які дозволяють визначити сутність управлінських процесів, що

спостерігаються на підприємстві, їх особливості, тенденції, створити базу для виявлення невикористаних резервів. Якщо можливо, текст слід ілюструвати дійсними документами (які можна віднести до додатків) та обов'язково супроводжувати їх стислим коментарем. Джерелом інформації є планові і фактичні показники господарської діяльності, статистична та бухгалтерська звітність, накази, розпорядження, довідкові, інструктивні та інші матеріали, якими користуються в своїй роботі планово-економічна і фінансові служби підприємства. Поряд з цим, аналітичну інформаційну базу складають також результати спостережень, опитувань, обстежень та інших методів збирання первинної інформації. Обсяг другого розділу – 8 - 10 сторінок.

Третій розділ має завданням розробку конкретних рекомендацій, пропозицій, моделей управління параметрами розвитку діяльності підприємства. Рекомендації можуть бути розроблені курсантом як самостійно, на підставі практичного досвіду, так і через узагальнення пропозицій, що містяться у літературних джерелах. Розділ повинен висвітлювати вміння курсанта поєднати теоретичні знання (перший розділ роботи), аналіз сучасного стану досліджуваного підприємства та проблеми (другий розділ) з вмінням конкретно для даного підприємства вирішувати поставлені завдання та визначати ефективність запропонованих заходів. Курсант демонструє свою освіченість та менеджерський світогляд висуванням найсміливіших пропозицій, виходячи з найсучаснішого досвіду відомих фірм світу. Але у випадку нездійсненності подібної пропозиції для сучасного стану об'єкта дослідження, це потребує обов'язкового пояснення (відсутністю коштів, недосконалістю законодавства, непідготовленістю кадрів, інфляцією, економічною нестабільністю тощо). Тобто, курсант повинен демонструвати знання проблем реального об'єкта. В залежності від напрямку дослідження, рішення, що приймаються, можуть бути проектними, технологічними або науково-дослідними. Наприклад:

- ✓ пропозиції щодо вибору оптимальних рішень по зниженню негативного впливу підприємства на навколишнє природне середовище;
- ✓ рекомендації щодо удосконалення системи управління виробництвом або окремими функціями;
- ✓ рекомендації (пропозиції) щодо удосконалення системи менеджменту на підприємстві;
- ✓ економіко-фінансове обґрунтування запропонованих управлінських і технічних рішень;
- ✓ план заходів, що пропонується для вирішення поставлених в курсовій роботі задач.

Доцільним є надання рекомендацій щодо впровадження адаптованого до реалій України провідного зарубіжного досвіду. Обсяг третього розділу – 10 - 12 сторінок.

В кінці кожного розділу стисло формулюються висновки. Слід пам'ятати, що висновки повинні відповідати поставленим завданням.

Матеріал, викладений в основній частині, повинен бути самостійним (без переписування), з відображенням авторського розуміння проблем і його власними висновками. Основна частина роботи повинна демонструвати вміння курсанта ставити наукові проблеми і грамотно їх розв'язувати. Робота, в якій відсутні постановка і розв'язання наукових проблем, не відповідає основним вимогам до наукових робіт і повертається на доопрацювання. Теоретичні положення теми слід пов'язувати з практичним станом досліджуваного процесу (явища).

У **Висновках** стисло підсумовують результати дослідження. *Висновки мають бути пронумеровані та відповідати завданням курсової роботи.* Висновки повинні бути розроблені таким чином, щоб відображати: по-перше, основний зміст роботи, по-друге, основні наукові та практичні результати та пропозиції щодо їх використання. У висновках повинно бути виділене авторське розуміння основних проблем курсової роботи. Обсяг висновків не має перевищувати 3-4 сторінки.

Список використаних джерел (20 - 25 джерел інформації) укладається в алфавітному порядку та включає лише літературу, використану в роботі, на яку є посилання в тексті: державні та урядові документи, інші офіційні матеріали; монографії, довідники, навчальні посібники, підручники, статті з періодичних видань (наукових збірників, журналів) тощо. Посилання на них мають наводитись у вигляді порядкового номеру за списком джерел у квадратних дужках (наприклад, [19]). Зазначається автор (якщо є), назва, місце видання, видавництво, рік видання, загальна кількість сторінок у книзі. Зразок оформлення списку використаних джерел, у відповідності до чинних стандартів, наведено у Додатку Е.

Курсова робота може містити також **додатки**, які розміщуються в кінці роботи, після сторінки із списком використаних джерел. В них рекомендується подавати допоміжні матеріали: копії реальних документів підприємства, витяги із нормативних актів і документів, звіти, окремі інструкції/положення/правила, результати соціологічних опитувань, форми первинної статистичної звітності, громіздкі таблиці, рисунки тощо. Кожен із них має бути пронумерований (у правому верхньому кутку), на кожен повинно бути посилання в тексті.

Курсова робота повинна бути написана грамотною українською літературною мовою. Мова та стиль викладу матеріалу, вміння правильно будувати речення, висловлювати свої думки у зрозумілій, доступній формі, яка не допускає неузгодженості, зумовлює успіх загальної оцінки роботи.

Чорновий варіант роботи слід подати науковому керівникові з метою узгодження змісту окремих розділів. Після необхідних доповнень і уточнень курсант остаточно оформлює курсову роботу.

Обсяг курсової роботи – 30 - 40 сторінок формату А4 комп'ютерного набору (або 45 – 50 сторінок рукопису). Приблизний обсяг структурних складових тексту курсової роботи (кількість сторінок):

- *вступ* – 2 – 3;
- *основна частина* – 25 - 35;
- *висновки* – 3 - 4.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Написана курсова робота має бути правильно оформлена. Текст роботи треба розміщувати з одного боку аркушу. Шрифт – Times New Roman, розмір шрифту – 14. Текст необхідно друкувати, залишаючи береги таких розмірів: праве – 1 см, ліве, верхнє і нижнє – 2,5 см. Міжрядковий інтервал – 1,5. Розмір абзацного відступу – 1,25 мм.

Роботу комплектують у такій послідовності:

- *титульний аркуш*;
- *зміст*;
- *вступ*;
- *основна частина*;
- *висновки*;
- *список використаних джерел*;
- *додатки (в разі потреби)*.

Приклад оформлення титульного аркуша наведено у Додатку А.

Приклад оформлення змісту курсової роботи показано у Додатку Б.

Заголовки структурних частин курсової роботи «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично до тексту.

Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох чи більше речень, їх розділяють крапкою. Відстань між заголовком і текстом повинна дорівнювати 1 інтервал. Розділи позначають арабськими цифрами (1, 2, 3, ...), а підрозділи – цифрою розділу і

порядковим номером підрозділу через крапку (2.1; 2.2; 2.3;...), наприклад: «2.1.» (перший підрозділ другого розділу).

Кожну структурну частину курсової роботи починають з нової сторінки.

Нумерація сторінок має бути наскрізною: номер сторінки проставляють арабськими цифрами у правому верхньому кутку. На титульному аркуші (перша сторінка роботи) номер сторінки не ставлять.

Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми) і таблиці необхідно подавати безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. На кожному таблицю та інші ілюстрації треба давати посилання на джерело, супроводжувати їх аналізом змісту та висновками. На усі графіки, схеми, таблиці має бути посилання у тексті. На рисунки та таблиці у тексті посилаються скороченням слів та відповідним номером – табл.1.2, рис. 2.3.

Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) у межах розділу. Кожна таблиця повинна мати заголовок, який відображає її зміст. По центру перед відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці складається з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 1.2» – друга таблиця першого розділу. При переносі частини таблиці на інший аркуш (сторінку) пишуть слова «Продовження таблиці» і вказують номер, наприклад: «Продовження таблиці 1.2». Приклад оформлення таблиці наведено у Додатку Ж.

Ілюстративний матеріал у формі *схем, діаграм, графіків* тощо позначають словом «**Рисунок**» і нумерують послідовно в межах розділу (за винятком тих, що подані в додатках). Номер ілюстрації складається з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Підпис назви рисунку починається з скороченого слова «Рис.» та порядкового номера. Наприклад: «Рис. 1.2. Види продуктивності праці» – другий рисунок першого розділу. Номер ілюстрації, її назву та пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією в центрі. Приклад оформлення ілюстративного матеріалу наведено у Додатку К.

Формули нумерують у межах розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Порядковий номер вказують у круглих дужках праворуч від формули арабськими цифрами, наприклад: (3.1) – перша формула третього розділу. Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів треба подавати безпосередньо під формулою і в тій послідовності, в якій вони подані у формулі. Значення кожного символу і числового коефіцієнта треба подавати

з нового рядка. Перший рядок пояснення починають зі слова «де» без двокрапки.

Розрахунки, які наводять у тексті, доцільно подавати у вигляді таблиці, дані якої повинні бути обов'язково проаналізовані в роботі. Матеріали таблиць, графіків тощо повинні коментуватися.

В процесі написання курсової роботи курсант повинен давати *посилання на джерела, матеріали або окремі результати*, які він наводить у роботі, або на яких ідеях і висновках розробляється проблема. У тексті обов'язково мають бути зроблені посилання на джерела, з яких запозичені цифрова інформація, цитати, визначення, графіки, формули, наведені в курсовій роботі. Посилання на джерела рекомендують здійснювати у квадратних дужках із зазначенням сторінок, наприклад: [4, с. 54]. Джерела розміщують у алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків. Приклад оформлення списку використаних джерел наведено у Додатку Е.

Додатки до курсової роботи розміщують у порядку появи посилань у тексті. Кожен додаток повинен починатися з нової сторінки і мати заголовок. Додатки оформлюють таким чином: праворуч сторінки з великої літери пишуть слово «Додаток» і вказують велику літеру на позначення послідовності (Додаток А). Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки (наприклад: додаток А, додаток Б), за винятком літер Г, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь.

Після оформлення курсової роботи курсант її підписує та проставляє дату.

ЗАХИСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Курсова робота має бути зброшурована і подана на кафедру у визначений термін. *Курсова робота здається на перевірку не пізніше, ніж за 2 тижні до встановленого дня захисту.* Роботу попередньо розглядає викладач-керівник, який приймає рішення про допущення її до захисту. Під час підготовки до захисту курсової роботи, курсанту необхідно ознайомитися з зауваженнями наукового керівника й відповідно відреагувати на рекомендації.

Робота не допускається до захисту, якщо вона не носить самостійного характеру, списана з літературних джерел; основні питання не висвітлені, викладені схематично, фрагментарно; у тексті присутні стилістичні, граматичні помилки; науковий апарат оформлений невірно; текст написано неохайно. У випадку отримання незадовільної оцінки, робота повинна бути

перероблена з урахуванням висловлених зауважень, і повторно подана до розгляду науковим керівником, у зазначений ним термін.

Курсова робота, що має позитивний відгук, допускається до захисту.

Під час підготовки і захисту курсової роботи курсанти вчаться чітко і доступно викладати основні результати дослідження, набуваючи досвіду прилюдного виступу і ведення наукової полеміки.

Захист відбувається в присутності наукового керівника та всіх курсантів групи.

До захисту курсант готує виступ на 5-7 хв., в якому обґрунтовує актуальність вибраної теми, коротко розкриває зміст роботи, результати дослідження, подає висновки і пропозиції. На захист готується також ілюстративний матеріал (графіки, діаграми, рисунки, таблиці). Курсант може для презентації результатів виконаної курсової роботи використовувати презентаційне програмне забезпечення, а саме, PowerPoint, Prezi або інші. При цьому презентація має складатися з 10-15 слайдів, першим з яких є титульний слайд, де вказується тема курсової роботи, виконавець, керівник, місто і рік виконання.

Після виступу курсант відповідає на запитання з теми дослідження.

За результатами захисту та з урахуванням якості виконання курсової роботи, виставляється оцінка, яку записують до екзаменаційної відомості і залікової книжки курсанта.

Критерії оцінювання курсової роботи

Оцінка курсової роботи враховує якість її підготовки, теоретичний рівень, ступінь самостійного висвітлення теми, оформлення списку використаних джерел. Не менше значення для остаточної оцінки мають мова і стиль написання курсової роботи, виступ курсанта на захисті, повнота і правильність відповідей на запитання при захисті курсової роботи.

«Відмінно» (А) виставляється за умови, якщо показано вміння обробку багатьох теоретичних джерел; оволодіння первинними навиками дослідницької роботи (збір даних, їх аналіз, формулювання висновків); висловлено свої пропозиції і рекомендації з предмета дослідження; виконано роботу грамотною літературною українською мовою; оформлено відповідно до вимог і у визначений кафедрою термін; показано глибокі знання з теми дослідження на захисті і впевнені відповіді на питання членів комісії.

«Добре» (В, С) заслуговують роботи, в яких показано досить високі теоретичні знання; оволодіння первинними навиками дослідницької роботи, але не завжди критичне ставлення до використаних джерел та літератури; запропоновано свої пропозиції і рекомендації з предмета дослідження, однак

відчуваються труднощі щодо їх обґрунтування; виконано роботу грамотною літературною українською мовою, але допущено нечисленні граматичні та стилістичні помилки; оформлено роботу відповідно до вимог і у визначений кафедрою термін; на захисті показано добрі знання з теми дослідження і відповіді на більшість запитань членів комісії.

«Задовільно» (Д, Е) отримують роботи, в яких показано достатні теоретичні знання; оволодіння первинними навиками дослідницької роботи, однак допускаються порушення принципів логічного і послідовного викладу матеріалу; мають місце окремі фактичні помилки і неточності; не сформульовано пропозиції і рекомендації з теми дослідження або їх обґрунтування; є помилки в оформленні роботи та її науковому апараті; допущено численні граматичні та стилістичні помилки; подано роботу до захисту у визначений кафедрою термін; на захисті показано задовільні знання з теми дослідження, але немає чітких відповідей на додаткові запитання членів комісії.

«Незадовільно» (FX, F) оцінюються курсові роботи, які за змістом і оформленням не відповідають діючим вимогам; показано незадовільні теоретичні знання; подано роботу до захисту пізніше визначеного кафедрою терміну; на захисті показано незадовільні знання з теми дослідження, немає відповідей на запитання членів комісії.

Не виключена ймовірність виникнення таких ситуацій, коли робота написана й оформлена на досить високому рівні, але виступ курсанта під час захисту роботи має помилки, відповіді на запитання поверхневі, непродумані. Зрозуміло, що в таких випадках оцінка може бути значно знижена.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основна література

1. Біла О. Г. Фінанси підприємств : навчальний посібник . К. : Алерта, 2016. 186 с.
2. Економіка підприємства. Книга 1 / За заг. ред. П.В. Круша, К.В. Шелехова. Київ : Політехніка, 2011. 660 с.
3. Економіка підприємства. Книга 2 / За заг. ред. П.В. Круша, К.В. Шелехова. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети»», 2014. 624 с.
4. Економіка підприємства: підручник / М. Г. Грещак, В. М. Колот, О. Г. Мендрул [та ін.]; за заг. та наук. ред. Г. О. Швиданенко. К. : КНЕУ, 2009. 816 с.
5. Економіка підприємства : підручник / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. Вид. 2-ге, перероб. та доп. К. : КНЕУ, 2001. 528 с.
6. Круш П. В., Подвігіна В. І., Сердюк Б. М. та ін. Економіка підприємства : навчальний посібник / за заг. ред. П. В. Круша, В. І. Подвігіної, Б. М. Сердюка. Київ : Ельга-Н, КНТ, 2007. 780 с.
7. Кулішов В. В. Економіка підприємства : теорія і практика : навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Л. : Магнолія, 2006, 2016. 208 с.
8. Метешоп І. М., Ящеріцина Н. І. Економіка і фінанси підприємства : навчальний посібник : ІФНТУНГ, 2017. 291 с.
9. Непочатенко О. О., Мельничук Н. Ю. Фінанси підприємств : підручник. К. : ЦУЛ, 2013. 504 с.
10. Петрович Й. М. Економіка і фінанси підприємств: підручник. Львів : Магнолія, 2014. 408с.
11. Тюріна Н. М., Карвацка Н. С. Управління фінансовою санацією підприємства : підручник. Львів : Новий Світ-2000, 2013. 396 с.
12. Уолш К. Ключові фінансові показники: аналіз та управління розвитком підприємства : пер. с англ. Л.Л. Лазебний. Київ : Наукова думка, 2001. 367 с.
13. Фінансово-економічні результати діяльності підприємства: собівартість, прибуток : навч. посіб. / П. В. Круш, О. В. Клименко, В. І. Подвігіна. Київ : НТУУ «КПІ», 2012. 488 с.
14. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посіб. / А. М., Штангрет, В. В. Шляхетко, О. Б. Волович та ін. Київ : Знання, 2012. 374 с.

Додаткова література

1. Гетьман О. О. Економіка підприємства : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 488 с.
2. Гринчуцький В. І. Економіка підприємства : навч. посіб. Вид. 2-ге , перероб. та доп. К. : ЦУЛ, 2012. 304 с.

3. Данілов О. Д. Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях : навч. посібник. Київ : Центр учб. л-ри, 2011. 256 с.
4. Економіка підприємства. Збірник практичних задач і конкретних ситуацій : навч. посіб. / За ред. С.Ф. Покропивного. К. : КНЕУ, 2000. 328 с.
5. Захарченко В. І., Меркулов М. М., Ширяєва Л. В. Економіка підприємства : практикум (збірник задач і виробничих ситуацій) : навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2012. 144 с.
6. Калініченко О. В., Плотник О. Д. Економіка підприємства. Практикум : навч. посіб. Київ : Кондор, 2012. 600 с.
7. Карпенко, Ю. В. Економіка і фінанси підприємства : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни за кредитно-модульною системою організації навчального процесу. Полтава : ПУЕТ, 2014. 266 с.
8. Лігоненко, Л. О. Височин І. В., Корольова- Казанська О. В. Економіка та фінанси підприємства : методика розв'язання практичних задач : навч. посіб. Київ : КНТЕУ, 2010. 336 с.
9. Метошоп І. М., Ящеріцина Н. І. Економіка і фінанси підприємства : практикум. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2016. 152 с.
10. Салига С. Я., Желябін В. О., Бойко О. В. Економіка підприємства. Практикум : навч. посібник. Київ : Професіонал, 2007. 752 с.
11. Словник економіста та підприємця / А.М. Туренко, І.А. Дмитрієв, О.С. Іванілов, І.Ю. Шевченко. Харків : ХНАДУ, 2018. 340 с.
12. Фінанси підприємств : метод. рек. до проведення практ. занять та завдання для самост. роботи / уклад. Н. І. Обушна, І. П. Ситник. Київ : НУХТ, 2012. 80 с.
13. Швиданенко Г. О., Репіна І. М., Іванов І. А. Економіка підприємства : ділові ігри, ситуації та імітаційні задачі: навч.- метод. посіб. Київ : КНЕУ, 2006. 120 с.
14. Шегда А. В., Харченко Т. Б., Сагайдак Ю. А. Економіка підприємства : збірник тестів і задач: навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2010. 240 с.

Законодавчі акти

1. Закон України «Про акціонерні товариства» : офіц. текст за станом на 6 січня 2018 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua.
2. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» : офіц. текст за станом на 1 липня 2018 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua.

3. Закон України «Про господарські товариства» : офіц. текст за станом на 2 листопада 2016 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua.

4. Закон України «Про громадські об'єднання» : офіц. текст за станом на 19 липня 2017 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua.

5. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» : офіц. текст за станом на 6 січня 2018 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua.

6. Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік». N 2246-19. : офіц. текст за станом на 7 грудня 2017 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL: www.rada.gov.ua

7. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»: офіц. текст за станом на 1 січня 2018 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua.

8. Закон України «Про інвестиційну діяльність» : офіц. текст за станом на 18 грудня 2017 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua.

9. Закон України «Про колективні договори і угоди» : офіц. текст за станом на 1 січня 2015 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua.

10. Закон України «Про кооперацію» : офіц. текст за станом на 6 листопада 2014 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua

11. Закон України «Про оплату праці» : офіц. текст за станом на 1 січня 2017 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua

12. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» : офіц. текст за станом на 15 грудня 2017 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua.

15. Закон України «Про ціни і ціноутворення» : офіц. текст за станом на 30 січня 2018 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua.

16. Закон України «Про захист економічної конкуренції» : офіц. текст за станом на 17 грудня 2017 року. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua.

17. Господарський кодекс України : офіц. текст за станом на 6 січня 2018 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua.

18. Кодекс законів про працю України : офіц. текст за станом на 20 січня 2018 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua.

19. Податковий кодекс України : офіц. текст за станом на 1 січня 2018 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua

20. Цивільний кодекс України : офіц. текст за станом на 6 лютого 2018 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL : www.rada.gov.ua.

21. Наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 №433 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності». URL : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=382859

22. Методичні рекомендації з розроблення бізнес-плану підприємств, Затверджено наказом Міністерства економіки України від 06.09.06 р. № 2903.

23. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій, Агентство з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій 23.02.98 № 22, Зареєстровано в МЮУ 31.03.1998 р. за № 214/2654.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Бібліотека імені В.Вернадського: веб-сайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>

2. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Інститут економіки і прогнозування НАН України: веб-сайт. URL: <http://www.ief.org.ua>

4. Міжнародний центр перспективних досліджень: веб-сайт. URL: <http://www.icps.kiev.ua>

ДОДАТКИ

Приклад оформлення титульного аркуша

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДУНАЙСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ОДЕСЬКА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ»

Кафедра управління в транспортній галузі

КУРСОВА РОБОТА
«Економіка і фінанси підприємства»

на тему:

ТЕМА

Курсанта курсу _____

Керівник:

Курсова робота захищена « ____ » _____ 20__ р.

Ізмаїл – 20_

Приклад оформлення змісту роботи

Тема: Аналіз прибутковості ДП «МТП «ЮЖНИЙ» та шляхи її зростання

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Аналіз прибутковості підприємства та шляхи її зростання.....	5
1.1. Сутність прибутку та його функції.....	5
1.2. Види прибутку та відповідні методи визначення.....	8
1.3. Характеристика напрямів використання прибутку.....	11
Розділ 2. Аналіз прибутковості та рентабельності підприємства на прикладі діяльності ДП «МТП «ЮЖНИЙ».....	15
2.1. Стисла економічна характеристика підприємства та його бізнес-середовища.....	15
2.2. Аналіз джерел формування прибутку підприємства та факторів впливу на прибуток.....	21
2.3. Оцінка динаміки прибутковості ДП «МТП «ЮЖНИЙ».....	25
Розділ 3. Шляхи підвищення прибутковості підприємства.....	30
3.1. Резерви збільшення прибутку ДП «МТП «ЮЖНИЙ» у відповідності із запланованими напрямками діяльності.....	30
3.2. Удосконалення напрямів використання прибутку, що залишається у розпорядження ДП «МТП «ЮЖНИЙ».....	34
Висновки.....	38
Список використаних джерел.....	40
Додатки.....	42

Приклади методів дослідження, які можуть бути використанні при написанні курсової роботи

Метод – це сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих розв'язанню конкретної задачі. Фактично різниця між методом і теорією має функціональний характер: формуючись як теоретичний результат попереднього дослідження, метод виступає як вихідний пункт та умова майбутніх досліджень.

До **методів емпіричного дослідження** відносять: спостереження, порівняння, експеримент, вимірювання, моніторинг.

Спостереження – це систематичне цілеспрямоване вивчення об'єкта. Аби бути плідним, спостереження мусить відповідати таким вимогам:

- а) завчасному задуму (спостереження проводиться для певного, чітко поставленого завдання);
- б) плановірності (виконується за планом, складеним відповідно до завдання спостереження);
- в) цілеспрямованості (спостерігаються лише певні сторони явища, котрі викликають інтерес при дослідженні);
- г) активності (спостерігач активно шукає потрібні об'єкти, риси явища);
- д) систематичності (спостереження ведеться безперервно або за певною системою).

Спостереження як метод пізнання дає змогу отримати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень. Емпірична сукупність утворює первинну схематизацію об'єктів реальності – вихідних об'єктів наукового дослідження.

Порівняння – це процес встановлення подібності або відмінностей предметів та явищ дійсності, а також знаходження загального, притаманного двом або кільком об'єктам.

Метод порівняння досягне результату, якщо виконуються такі вимоги:

- а) можуть порівнюватися тільки такі явища, між якими можлива деяка об'єктивна спільність;
- б) порівняння має здійснюватися за найбільш важливими, суттєвими (в плані конкретного завдання) рисами.

Експеримент (від лат. experimentum - проба, досвід) – це такий метод вивчення об'єкта, за яким дослідник активно і цілеспрямовано впливає на нього завдяки створенню штучних умов або використанню природних умов, необхідних для виявлення відповідної властивості.

Науково поставлений експеримент може бути здійснений лише при наявності теорії або теоретичної основи, що обумовлює завдання експерименту, дає узагальнення й пояснення його результатів.

Організація експерименту має звичайно ряд стадій:

- висунення гіпотези;
- постановка конкретного завдання й вибір об'єкту дослідження;
- підготовка матеріальної бази для виконання експерименту;
- розробка й підготовка необхідного матеріалу;
- вибір оптимального шляху експерименту;
- спостереження явищ під час експерименту, їхня фіксація й опис;
- аналіз й узагальнення отриманих результатів

Вимірювання – це визначення числового значення певної величини за допомогою одиниці виміру. Вимірювання передбачає наявність таких основних елементів: об'єкта вимірювання, еталона, вимірювальних приладів, методу вимірювання.

Моніторинг – це проведення низки однотипних замірів досліджуваного об'єкта і подальший аналіз, оцінка, порівняння отриманих результатів для виявлення певних закономірностей, тенденцій, змінних і їх динаміки.

До *методів теоретичного дослідження* відносять метод сходження від абстрактного до конкретного, формалізацію, ідеалізацію, аксіоматичний метод.

Сходження від абстрактного до конкретного являє собою загальну форму руху наукового пізнання, закон відображення дійсності в мисленні. Відповідно до цього методу, процес пізнання як би розбивається на два відносно самостійних етапів: – на першому етапі сходження від абстрактного до конкретного відбувається перехід від споглядання конкретного в дійсності до його абстрактних визначень (поняттям, судженням); – другий етап (він же властиво і є сходження від абстрактного до конкретного) складається в русі думки від абстрактних визначень об'єкта, понять, тобто від абстрактного в пізнанні до конкретного в пізнанні, від цілого до частин. На цьому етапі як би відновлюється вихідна цілісність об'єкта, він відтворюється у всій багатогранності – але вже в мисленні.

Ідеалізація – це конструювання подумки об'єктів, які не існують у дійсності або практично нездійсненні (наприклад, абсолютно тверде тіло, абсолютно чорне тіло, лінія, площина). Мета ідеалізації: позбавити реальні об'єкти деяких притаманних їм властивостей і наділити (подумки) ці об'єкти певними нереальними і гіпотетичними властивостями.

Формалізація – це метод, за допомогою якого змістовне знання відображується у формалізованій мові. Формалізація оснований на мисленні,

що дозволяє відображати основні закономірності й процеси розвитку об'єктів навколишнього світу в знаковій формі за допомогою спеціальних знаків, символів, формул чи формалізованих мов.

Символіка формалізованих мов додає стислості викладу, чітко фіксує конкретні значення досліджених ознак, властивостей чи відношень і не допускає їх двозначних тлумачень. Така форма відображення реальних явищ і процесів забезпечує узагальненість підходу до вирішення різних класів завдань і на основі формування знакових моделей дозволяє знаходити найбільш ефективних рішень, справедливих для всіх завдань даного класу.

Метод формалізації дає можливість звільнитися від інтуїтивних уявлень, малоприматних для науки через їхню невизначеність і неоднозначність.

Аксиоматичний метод – метод побудови наукової теорії, за якого деякі твердження приймаються без доведень, а всі інші знання виводяться з них відповідно до певних логічних правил.

До *загальнонаукових методів* відносять абстрагування, аналіз, синтез, аналогію, індукцію, дедукцію, моделювання, історичний і логічний метод тощо.

Метод наукової абстракції – мислене очищення наших уявлень про процеси і явища, що досліджуються від випадкових, несуттєвих, одиничних фактів і характеристик і виділення ознак і характеристик стійких, типових, суттєвих, основоположних.

Аналіз – це змістовно і логічно обґрунтований поділ цілого на складові частини, кожна з яких досліджується окремо у відповідності до її специфіки.

Синтез – це об'єднання складових частин – сторін, ознак, характеристик, окремих форм прояву тощо досліджуваного об'єкту в єдине ціле, з урахуванням реально існуючих змістовно-логічних зв'язків між ними.

Аналогія – це метод, відповідно до якого на підставі подібності предметів за одними ознаками робиться висновок про їх подібність за іншими ознаками.

Індукція – це виведення теоретичних положень і принципів на підставі аналізу окремих реальних фактів, тобто рух думки від окремого до загального.

Дедукція – це метод пізнання від теорії до з'ясування окремих фактів (процесів, явищ), тобто рух думки від загального до особливого та одиничного.

Економічне моделювання є методом, що базується на використанні спрощеного формально-логічного зображення або опису за допомогою мовних, математичних, графічних або інших конструкцій, досліджуваних економічних явищ, процесів, тенденцій тощо. Будь-яка модель є спрощеним

абстрактним відтворенням реальної економічної дійсності. Вона дає можливість наочно з'ясувати і глибше дослідити основні властивості й закономірності розвитку певного об'єкту наукового пізнання.

Історичний і логічний методи наукового пізнання використовуються тільки там, де так чи інакше предметом дослідження стає історія об'єкта.

Історичний метод дає змогу дослідити виникнення, формування та розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, закономірностей та суперечностей.

Системний підхід полягає у комплексному дослідженні великих і складних об'єктів (систем), дослідженні їх як єдиного цілого із узгодженим функціонуванням усіх елементів і частин. З огляду на даний принцип, треба вивчити кожен елемент системи у його зв'язку та взаємодії з іншими елементами, виявити вплив властивостей окремих частин системи на її поведінку в цілому, визначити оптимальний режим її функціонування.

Логічний метод дослідження тісно пов'язаний з історичним, і він визначається як метод відтворення, реконструювання в мисленні, свідомості складного об'єкта, що розвивається (або, що розвивалося) у формі історичної теорії. Для цього можуть використовуватися найрізноманітніші пізнавальні операції й методи. На відміну від історичного методу, при логічному дослідженні об'єкта дослідник відволікається, абстрагується від всіх історичних випадків, окремих фактів, зигзагів, і з історії виокремлюється саме головне, визначальне, істотне.

Узагальнюючим науковим методом, яким користуються політекономі, досліджуючи закономірності функціонування соціально-економічної системи або її окремих елементів, є *діалектичний метод*. Він передбачає вивчення явищ і процесів економічного життя:

- в їх загальному зв'язку й взаємозалежності;
- в стані безперервного розвитку;
- коли кількісні зміни, які виникають у процесі розвитку, ведуть до змін якісних.

Джерелом розвитку будь-яких процесів згідно з цим методом визнається єдність і боротьба протилежностей.

Наукове пізнання суспільних процесів передбачає також використання в політекономії *економіко-математичних і статистичних методів*, що дає можливість визначати не лише якісні, а й кількісні параметри процесів, що вивчаються.

Приклад оформлення списку використаних джерел

Список використаних джерел

1. Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2016. 82 с.
2. Масловська Л. Ц., Савчук В. А. Оцінка результативності і ефективності виробництва органічної агропродовольчої продукції. Агросвіт. 2016. № 6. С. 23–28.
3. Якобчук В. П. Стратегічні пріоритети інноваційного розвитку підприємництва в аграрній сфері. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Сер. Економіка. 2013. Вип. 148. С. 31–34.
4. Наукові публікації і видавнича діяльність НАН України. Київ, 2007. URL: <http://www.nas.gov.ua/publications> (дата звернення: 19.03.2014).
5. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 / Президент України. Офіційний вісник Президента України. 2015. № 2. С. 14. Ст. 154.

Приклади оформлення бібліографічного опису у списку використаних джерел

<i>Характеристика джерела</i>	<i>Приклад оформлення</i>
	Книги:
Один автор	Скидан О. В. Аграрна політика в період ринкової трансформації : монографія. Житомир : ЖНАЕУ, 2008. 375 с.
Два автори	Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом : навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ, 2005. 308 с.
Три автори	Скидан О. В., Ковальчук О. Д., Янчевський В. Л. Підприємництво у сільській місцевості : довідник. Житомир, 2013. 321 с.
Чотири автори	Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / Вітвіцький В. В., Кисляченко М. Ф., Лобастов І. В., Нечипорук А. А. Київ : Укראгропромпродуктивність, 2006. 106 с. Основи марикультури / Грициняк І. І. та ін. Київ : ДІА, 2013. 172 с.
П'ять і більше авторів	Екологія : навч. посіб. / Б. В. Борисюк та ін. Житомир, 2003. 174 с. Методи підвищення природної рибопродуктивності ставів / Андрющенко А. І. та ін. ; за ред. М. В. Гринжевського. Київ, 1998. 124 с.
Колективний автор	Органічне виробництво і продовольча безпека : зб.

	матеріалів доп. учасн. III Міжнар. наук.-практ. конф. / Житомир. нац. агрокол. ун-т. Житомир : Полісся, 2015. 648 с.
Багатотомне видання	<p>Генетика і селекція в Україні на межі тисячоліть : у 4 т. / гол. ред. В. В. Моргун. Київ : Логос, 2001. Т. 2. 636 с.</p> <p>Фауна України. В 40 т. Т. 36. Инфузории. Вып. 1. Суктории (Ciliophora, Suctorea) / И. В. Довгаль. Киев : Наукова думка, 2013. 271 с.</p>
За редакцією	Доклінічні дослідження ветеринарних лікарських засобів / за ред. І. Я. Коцюмба. Львів : Тріада плюс, 2006. 360 с.
Автор і перекладач	<p>Котлер Ф. Основы маркетинга : учеб. пособие / пер. с англ. В. Б. Боброва. Москва, 1996. 698 с.</p> <p>Брігхем Є. В. Основы фінансового менеджменту / пер. з англ. В. Біленького та ін. Київ : Молодь, 1997. 998 с.</p>
	Частина видання
Розділ книги	Саблук П. Т. Напрямки розвитку економіки в аграрній сфері виробництва. Основи аграрного підприємництва / за ред. М. Й. Маліка. Київ, 2000. С. 5–15.
Тези доповідей, матеріали конференцій	<p>Зінчук Т. О. Економічні наслідки впливу продовольчих органічних відходів на природні ресурси світу. Органічне виробництво і продовольча безпека : зб. матеріалів доп. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. Житомир : Полісся, 2014. С. 103–108.</p> <p>Скидан О. В., Судак Г. В. Розвиток сільськогосподарського підприємництва на кооперативних засадах. Кооперативні читання: 2013 рік : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 4–6 квіт. 2013 р. Житомир : ЖНАЕУ, 2013. С. 87–91.</p> <p>Якобчук В. П. Стратегічні пріоритети інноваційного розвитку підприємництва в аграрній сфері. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Сер. Економіка. 2013. Вип. 148. С. 31–34.</p>
Статті з продовжуючих та періодичних видань	<p>Масловська Л. Ц., Савчук В. А. Оцінка результативності і ефективності виробництва органічної агропродовольчої продукції. Агросвіт. 2016. № 6. С. 23–28.</p> <p>Акмеологічні засади публічного управління / Є. І. Ходаківський та ін. Вісник ЖНАЕУ. 2017. № 1, т. 2. С. 45–58.</p> <p>Dankevych Ye. M., Dankevych V. Ye., Chaikin O. V. Ukraine agricultural land market formation preconditions. Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis. 2017. Vol. 65, №. 1. P. 259–271.</p>

	Електронні ресурси
Книги	Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С. Товарна інноваційна політика : підручник. Суми : Університетська книга, 2007. 281 с. URL: ftp://lib.sumdu.edu.ua/Books/1539.pdf (дата звернення: 10.11. 2017).
Законодавчі документи	<p>Про стандартизацію : Закон України від 11 лют. 2014 р. № 1315. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1315-18 (дата звернення: 02.11.2017).</p> <p>Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : проект / М-во аграр. політики та продовольства України. URL: http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822 (дата звернення: 13.10.2017).</p>
Періодичні видання	<p>Клітна М. Р., Брижань І. А. Стан і розвиток органічного виробництва та ринку органічної продукції в Україні. Ефективна економіка. 2013. № 10. URL: http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=2525 (дата звернення: 12.10.2017).</p> <p>Neave H. Deming's 14 Points for Management: Framework for Success. Journal of the Royal Statistical Society. Series D (The Statistician). 2012. Vol. 36, № 5. P. 561–570. URL: http://www2.fiu.edu/~revellk/pad3003/Neave.pdf (Last accessed: 02.11.2017).</p> <p>Colletta L. Political Satire and Postmodern Irony in the Age of Stephen Colbert and Jon Stewart. Journal of Popular Culture. 2009. Vol. 42, № 5. P. 856–874. DOI: 10.1111/j.1540-5931.2009.00711.x.</p>
Сторінки з веб-сайтів	Що таке органічні продукти і чим вони кращі за звичайні? Екологія життя : веб-сайт. URL: http://www.eco-live.com.ua (дата звернення: 12.10.2017).
	Інші документи
Законодавчі і нормативні документи (інструкції, накази)	<p>Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2016. 82 с.</p> <p>Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень : Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2164. Урядовий кур'єр. 2017. 9 листоп.</p> <p>Інструкція про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : затв. наказом М-ва фінансів України від 20 квіт. 2015 р. № 449. Все про бухгалтерський облік. 2015. № 51. С. 21–42.</p> <p>Про затвердження Порядку забезпечення доступу вищих навчальних закладів і наукових установ, що знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і</p>

	науки України, до електронних наукових баз даних : наказ М-ва освіти і науки України від 2 серп. 2017 р. № 1110. Вища школа. 2017. № 7. С. 106–107.
Стандарти	<p>ДСТУ ISO 9001: 2001. Системи управління якістю. [Чинний від 2001-06-27]. Київ, 2001. 24 с. (Інформація та документація).</p> <p>СОУ–05.01-37-385:2006. Вода рибогосподарських підприємств. Загальні вимоги та норми. Київ : Міністерство аграрної політики України, 2006. 15 с. (Стандарт Мінагрополітики України)</p>
Патенти	Комбайн рослинозбиральний універсальний : пат. 77937 Україна : МПК А01D 41/02, А01D 41/04, А01D 45/02. № а 2011 09738 ; заявл. 05.08.2011 ; опубл. 11.03.2013, Бюл. № 5.
Авторські свідоцтва	А. с. 1417832 ССРСР, МКИ А 01 F 15/00. Стенка рулонного пресс-подборщика / В. Б. Ковалев, В. Б. Мелегов. № 4185516 ; заявл. 22.01.87 ; опубл. 23.08.88, Бюл. № 31.
Дисертації, автореферати дисертацій	<p>Романчук Л. Д. Оцінка джерел надходження радіонуклідів до організму мешканців сільських територій Полісся України : дис. ... д-ра с.-г. наук : 03.00.16 / Житомир. нац. агрокол. ун-т. Житомир, 2011. 392 с.</p> <p>Романчук Л. Д. Оцінка джерел надходження радіонуклідів до організму мешканців сільських територій Полісся України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра с.-г. наук : 03.00.16. Житомир, 2011. 40 с.</p>
Препринти	Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т пробл. безпеки АЕС НАН України, 2006. 7 с. (Препринт. НАН України, Ін-т пробл. безпеки АЕС ; 06-1).

Приклад оформлення таблиці

Основним показником, що характеризує розмір підприємства є вартість валової продукції, допоміжні – площа земельних угідь, вартість основних і оборотних засобів, середньорічна чисельність працівників, поголів'я худоби, енергетичні потужності та інші (табл.1.1).

Таблиця 1.1. Основні економічні показники діяльності [12, с.43]

Показники	Роки			201_р. в % до	
	201_	201_	201_	201_р.	201_р.
Валова продукція сільського господарства в постійних цінах 201_р., тис.грн					
Грошова виручка від реалізації продукції та послуг, тис.грн					
<i>у тому числі</i> від реалізації продукції					
Площа сільськогосподарських угідь, га					
<i>у тому числі</i> ріллі					
Середньорічна вартість основних фондів, тис.грн					
Середньорічна чисельність працівників зайнятих в сільгоспвиробництві, чол.					
Середньорічна кількість худоби та птиці в перерахунку на умовне поголів'я, гол.					

Приклад оформлення ілюстративного матеріалу

Зображена на рис. 5.2. видова класифікація основних фондів використовується чинними системами бухгалтерського обліку та статистики. Для встановлення норм амортизаційних відрахувань і розрахунків щорічних амортизаційних сум застосовують укрупнену класифікацію, виокремлюючи три групи основних фондів: перша — будівлі, споруди, їхні структурні компоненти й передавальні пристрої; друга — автомобільний транспорт, меблі, побутові електронні, оптичні, електромеханічні прилади та інструменти, включаючи ЕОМ, інші машини для автоматичного оброблення інформації, телефони, інше офісне обладнання; третя — основні фонди, не включені до першої та другої груп.



Рис. 5.2. Видова класифікація основних фондів [18, с. 346]

Навчально-методичне видання

Методичні вказівки до виконання курсової роботи

Укладач: Гилка Уляна Леонідівна

Українською мовою

Підписано до друку _____

Формат 60×84/16. Папір офісний. Ум. друк. арк. _____

Тираж 100 пр. Зам. № _____

Дунайський інститут

Національного університету «Одеська морська академія»

68600, м. Ізмаїл, Фанагорійська вул., 9

Тел. +38 (04841) 6-11-66, +38 (048) 771-61-01

dinuoma@onma.edu.ua